

نشرکت ب درکش با مانع ها و چالش ها

عبدالحسین آذرنگ

www.ketab.ir

شهریور ۱۳۹۷

سرشناسه: آذرنگ، عبدالحسین، ۱۳۲۵ -

عنوان و نام پدیدآور: نشر کتاب در کشاکش با مانع‌ها و چالش‌ها/

عبدالحسین آذرنگ.

مشخصات نشر: تهران: مؤسسه خانه کتاب، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۹۶ص.

شابک: ۹۷۸۶۰۰۲۲۲۰۴۵۹۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: نشر و ناشران

موضوع: Publishers and publishing

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ آ۵ ۱۱۶/۵۴ Z

رده‌بندی دیویی: ۰۷۰/۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۳۱۴۶۷

۶۲۹

خانه کتاب

عنوان: نشر کتاب در کشاکش با مانع‌ها و چالش‌ها

مؤلف: عبدالحسین آذرنگ

ناشر: مؤسسه خانه کتاب

طراح جلد: علیرضا کرمی

صفحه‌آرا: عسگر ابراهیمی

ناظر چاپ: رحمان کیانی

نوبت چاپ: اول، شهریور ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بها: ۳۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸۶۰۰۲۲۲۰۴۵۹۰

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه بوستان کتاب

تهران: خیابان انقلاب اسلامی، بین برادران مظفر (صبا) و فلسطین جنوبی، پلاک ۱۰۸۰،

مؤسسه خانه کتاب، تلفن: ۸۸۳۴۲۹۸۵

فهرست

۷	یادداشت ناشر
۹	یادداشت نویسنده
۱۵	بخش یکم: نشر مسائل آن
۱۷	۱. نشر و شباهتی از مسائل آن
۴۰	۲. یک نشر و شباهتی حرف
۶۶	۳. فرضیه‌ها و نظریه‌هایی درباره نشر
۹۳	۴. نشر، کتابخانه‌ها و دیگر نهادهای ادعای رسان
۱۰۵	۵. سیاست و راهبرد توسعه نشر برای همکاران
۱۳۹	فهرست منابع بخش یکم
۱۴۳	بخش دوم: از تجربه‌های نشر دیگران
۱۴۵	۶. جیسن اپستین و دیدگاه‌هایش
۱۶۴	۷. آندره شیفرین و دیدگاه‌هایش
۱۸۷	۸. از تجربه نشر ژاپن چه می‌توان آموخت؟
۲۰۱	۹. از تجربه نشر کره جنوبی چه می‌توان آموخت؟
۲۱۶	۱۰. از تجربه نشر بریک چه می‌توان آموخت؟
۲۵۱	۱۱. از دیگر تجربه‌ها چه؟
۲۷۱	۱۲. نشر به کجا می‌رود؟
۲۸۳	فهرست منابع بخش دوم
۲۸۹	نمایه

یادداشت نویسنده

فرهنگ ها و همهٔ آفرینش‌ها و تکاپوهای فرهنگی به نشر وابسته است که مهم‌ترین تأثیرگذارترین شاخه در میان شاخه‌های تولیدات فرهنگی است. نشر فقط به ناشران تعلق ندارد، به همهٔ شهروندانی که سروکاری با خواندن دارند ارتباط مستقیم دارد. سرنوشت فرهنگ به سرنوشت نشر وابسته است و هر آسیبی که نشر ببیند، برتاب آن را در همهٔ جنبه‌های فرهنگی می‌توان دید. هر پدیده‌ای در معرض آسیب است، و همهٔ پدیده‌ها هم سازوکارهای دفاعی خود را در برابر آسیب‌ها دارند. این قاعده هستی است، اما توان دفاعی پدیده‌ها در برابر آسیب‌ها یکسان نیست. ماه به ماهی شناخته‌شده یا ناشناخته‌ای موازنه‌ها به هم می‌خورد و در چنین حثی اگر به یاری آسیب‌دیده نشتابند، معلوم نیست که سازوکارهای دفاعی آن از پس هر رم آسیب برمی‌آید یا نه. نشر کتاب در شماری از نقاط جهان، از جمله در کشور ما، در معرض آسیب قرار گرفته‌است. ضرورت صیانت از فرهنگ و حمایت از ناشران و آفرینش‌های فرهنگی ایجاب می‌کند که به یاری نشر بشتابند، آسیب‌ها را درست بشناسند، علت‌ها و ریشه‌های آن را بیابند، تا توان سازوکارهای دفاعی نشر را، گونه‌های ترمیم شود که بتواند خطرهای را از خود دور کند.

البته همهٔ حقیقت این نیست. تحولاتی که در عرصهٔ جهانی نشر روی می‌دهد، دستاوردهای زمینه‌های مختلفی که به این عرصه می‌آید یا آورده می‌شود و به خدمت نشر درمی‌آید، این نوید را می‌دهد که چنان‌چه از امکانات بالقوهٔ نشر در حال دگردیسی درست بهره‌برداری شود، نیروی مولد

تأثیرگذاری در هیئت‌های دیگری پشتوانه تولید فرهنگی قرار خواهد گرفت. در این کتاب از «نشرهای همراه» صحبت خواهد شد، اصطلاحی که شاید برای نخستین بار در زبان فارسی به کار می‌رود و قطعاً به توضیحی نیاز دارد. نشرهای همراه مجموعه‌ای از شاخه‌های جدید نشر است که محصول امکانات و فناوری‌های الکترونیکی/دیجیتالی سال‌های اخیر است. شاید بتوان برای آن‌ها اصطلاح «نشر ترکیبی»، یا «نشر تکمیلی» را هم به کار برد، گونه‌ای از نشر که شاخه‌های آن مکمل هم‌اند، یا با هم ترکیب می‌شوند و توان نشر را افزایش می‌دهند.

اکنون، پس از مدتی گذشت زمان از پیدایش نشر الکترونیکی/دیجیتالی، غباری که از هوش و هیجان‌های شتاب‌آلود برخاسته بود، دارد فروکش می‌کند و نمایان‌تر می‌شود. نو، که هنوز هم نمی‌توان سیمای آن را به وضوح ترسیم کرد، از پس جبار پدیدار می‌شود. عده‌ای هیجان‌زده، ناآشنا با تجربه‌های تاریخی، معتاد به نگرش جهان از سوراخ کلید و نامأنوس با چشم‌اندازهای گسترده، با نخستین رهاوردسی الکترونیک در نشر، «مرگ کتاب» را اعلام کردند و در هر جا که توانستند جار زدند. بی‌درنگ، ناشران کتاب‌های کاغذی را «ناشران سنتی» نامیدند که در برابر موج نو غایب می‌کنند و دیری نمی‌پاید که با همین موج رفته و به انبار تاریخ سپرده می‌شوند. این هیجان‌زده‌ها که نگفتند و چه بیم و هراس‌ها که در دل ناشران، کتاب و نیز خوانندگان مأنوس با کالبد کاغذی کتاب نیفکندند، و چه نعره‌های مبتلایانه سر دادند. اما همان سرعت تحولات که آن‌ها به آن استناد می‌کردند، انسان داد که نه کتاب می‌میرد، نه کتاب کاغذی به این سادگی از صحنه رانده می‌شود، نه روند فناوریانه می‌تواند دستاوردهای خود را بر انسان آزاد فرهیخته و دارای قدرت انتخاب تحمیل کند و نه انسان مختار در برابر آن چه آنان روند محتوم می‌انگارند تسلیم محض است.

هیجان‌زده‌ها نمی‌دانستند که برداشته‌ها و تفسیرهای خام شتاب‌آلودشان

در دیدگاه مکتبی قرار می‌گیرد که پیروان آن به «جبر فناوریانه» باور دارند. این پیروان گمان می‌کنند که سرنوشت و مسیر همه‌چیز را فناوری تعیین می‌کند، بی‌آن‌که از استدلال‌ها و شاهدهای تاریخی و عینی پیروان مکتب‌های دیگری آگاه باشند، همان مکتب‌هایی که سال‌هاست دیدگاه‌های جبر فناوریانه را در بوته‌های نقد قرار داده‌اند. هرچه هست حالا هیاهو فرونشسته یا از شدت آن کاسته شده‌است و می‌توان در فضای آرام‌تر و آگاه‌تری از یافته‌های پژوهشی و نتیجه‌های تأمل و تعمق بیشتر دربارهٔ روند نشر کتاب و آیندهٔ آن گفت‌وگو کرد. شاید بر این گواهی می‌دهد که نشرهای همراه نه‌تنها با نشر موسوم به «سنتی»، یا به عبارت دقیق‌تر نشر کاغذی و نشر روی مواد کاغذوار، مخالفتی ندارد، بلکه به حمایت کردن و تداوم‌بخشیدن به این شاخه از نشر کمک می‌کند. نشرهای همراه در عین حال که از دستاوردهای فناوریانه استفاده می‌برد، نشر «سنتی» را هم روزآمد و تقویت می‌کند؛ راه را بر همهٔ نشرها می‌گشاید، از رقابت میان آن‌ها استقضا می‌کند و رهاوردهای آن‌ها را از عامل‌های هم‌افزایی می‌داند. در این کتاب از دیدگاه طرف‌داری می‌شود که روند عمومی نشر در جهان را به‌طور کلی و با سرعتی مساوی به سمت نشرهای همراه در حرکت می‌بیند. جامعه‌ای از این روند بیشتر سود می‌برد که امکانات بالفعل و بالقوهٔ تک‌تک این نشرها را درست بشناسد، زیرساخت‌های نشر ملی و محلی خود را به‌گونه‌ای آماده کند که هم سازگاری بیشتری میان فرهنگ بومی و نشرهای همراه به‌وجود بیاورد و هم زیرساخت‌ها با سازه‌های نشر تناسب بیشتری داشته باشد. به جزئیاتی در این باره در جای خود اشاره خواهد شد. هدایت کردن سیاست‌ها و راهبردهای نشر به سمت ایجاد موازنه مناسب میان امکانات و هدف‌ها، چیره‌شدن بر چالش‌ها و از سر راه برداشتن مانع‌ها، خطرناک‌ترین اقدامی است که متولیان نشر کشور، اعم از ناشران و اتحادیه‌ها و تشکل‌های نشر، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، آینده‌نگران، مسئولان فرهنگی، و نیز همهٔ پدیدآورندگان و مولدان شاخه‌های نشر، می‌توانند به آن دست بزنند؛

به‌ویژه نشر پژوهان، همه پژوهشگران دست‌به‌قلم، پدیدآورندگان و مؤلفان، روزنامه‌نگاران و رسانه‌گران می‌توانند بیش از دیگران توضیح‌گر دستاوردهایی باشند که نشر موفق، نشر توان‌مند پویا و نشر متناسب با آرمان‌ها و ظرفیت‌های فرهنگی می‌تواند به ارمغان بیاورد.

این کتاب با توجه به موضوع‌اش ممکن است اثری مختصر و شاید هم فقط در حد درآمدی به طرح مسئله باشد. پژوهش‌ها و بررسی‌های بسیاری لازم است تا خطوط روشن چشم‌انداز روند نشر در جهان، آینده آن و چگونگی هایت شدن نشر کشور ما را به سمت جایگاهی ترسیم کند که در آن جایگاه بتواند نقشه‌ریاستین و تأثیرگذارش در عرصه‌های مختلف عمل کند.

✱

درباره محتوای این کتاب توضیح کوتاهی لازم به نظر می‌رسد. کتاب در دو بخش تنظیم شده است. بخش یکم از ۵ فصل و بخش دوم از ۷ فصل تشکیل شده است. در بخش یک تأکید بر جنبه‌های نظری موضوع است از زوایای مختلف. تأکید بخش دوم بر تجربیات دیگران و شماری از کشورهاست. فصل پایانی کتاب هم نگاهی به واقعیت‌های موجود در روند نشر جهان دارد و نگاهی هم به آینده و کوشش‌هایی که از ما سبقت گرفته است. بیداست، و شاید نیازی هم به تأکید نباشد، که تجربه هیچ کشوری را نمی‌توان داد. دست‌آورد هیچ کشوری عیناً دست‌آورد کشوری دیگری نمی‌تواند بود. تجربه هیچ ناشری برای ناشری دیگر عیناً تکرارپذیر نیست. سرشت زنده و پویای نظم، که از عامل‌های بسیاری تأثیر می‌گیرد و بر عرصه‌های فراوانی تأثیر می‌گذارد، مانع از همسانی کامل است. سرنوشت‌ها و روندهای متفاوت به همسانی تام اجازه نمی‌دهد. باین حال، تجربه‌ها همواره الهام‌بخش است و انبان تجربه هرچه پرت‌تر، دامنه دید هم فراخ‌تر. ما هیچ‌گاه نه تنها از شناختن تجربه‌های متنوع بی‌نیاز نمی‌شویم، که هرچه جلوتر برویم به آن‌ها بیش از پیش نیازمند خواهیم بود. در بخش یکم فصلی به نظریه‌ها، فرضیه‌ها و دیدگاه‌های مربوط به نشر

اختصاص یافته است. مطالب این فصل از این نظر تازگی دارد که تا این زمان مطلبی در زبان فارسی در این باره انتشار نیافته است. هیچ بررسی و پژوهشی درباره نشر از نظریه‌ها، فرضیه‌ها و دیدگاه‌ها در این باره بی‌نیاز نیست. البته اگر روزگاری پژوهش‌های جدی و گسترده‌ای در زمینه نشر آغاز شود، تدوین و انتشار منابع متعدد و مفصلی لازم است تا فقر و افلاس نظری را از ساحت نشر ما بزدايد.

در بخش دوم کتاب از نشر چند کشور با تفصیل بیشتر، از چند کشور دیگر با تفصیل کمتر و گاه نیز اشاره‌وار یاد شده است. علاقه‌مندانی که این بخش را بخوانند، سه با آبی خواهند برد علت تفصیل‌های بیش و کم، دست کم از دیدگاه نویسنده کتاب، چه می‌تواند باشد. در همین بخش دو فصل به دو ناشر بزرگ، دو نشر ویرای بریتانیا (نشر پر آوازه - نه کتاب ویرا (ویراستار کتاب) - که از افتخارات دنیای سرمایه داری، گان عالم نشرند، اختصاص یافته است، به: جیسن اپستین و به: آندره شیفرین. مجموعه‌ها و دیدگاه‌های این دو نامور بر دوره‌ای ناظر است که روند نشر دست‌و‌پايش تحول شده است. همه می‌دانند که تجربه‌های دوره تحول با تجربه‌های دوره‌های عادی قابل مقایسه نیست. ترجمه فارسی این دو فصل چند سال پیش جداگانه منتشر شد، اما چون ناشر آن‌ها به سبب مشکلاتی از باز چاپ معذور بود، جداگانه با اگتنام فرصت در آن‌ها تجدیدنظر و با افزوده‌های تازه‌ای همراه کرده‌ایم که به قلم اپستین است حاوی نکات بسیار مهمی درباره تحول نشر و علل‌های آن در آمریکا است. گفته‌های شیفرین نه تنها از رویدادهای ناگواری پرده برمی‌دارد، که در نشر بزرگ‌ترین کشور ناشر جهان روی می‌دهد، بلکه به تأثیرهای فراملی این رویدادها هم اشاره دارد. گفته‌های اپستین و شیفرین روایت‌هایی از قلب نشر آمریکا است، از جنگ منافع، از کشاکش نشر با اقتصاد، فرهنگ، فناوری، وصفی از دشواری‌هایی که نشان می‌دهد مانع‌ها و چالش‌ها همه جا هست، اما رویارویی با آن‌ها متفاوت است. امیدوارم خوانندگانی که مباحث مربوط به نشر

را فنی‌تر دنبال می‌کنند، به تحلیل‌ها و دیدگاه‌های آن دو با تجربه کارگشته بیشتر توجه کنند که برای ما هم نکته‌های درس آموزی دارد.

در پایان امیدوارم این کتاب بتواند برای همه کسانی سودمند باشد که به تحول در نشر کشور ما می‌اندیشند و آرزوی دست‌یافتن به نشری را در سر می‌پرورانند که با شئون فرهنگی و آرمان‌های پیشرفت و توسعه‌خواه ما متناسب باشد. همچنین وظیفه خود می‌دانم از همه کسانی سپاس‌گزاری کنم که راه را بر انتشار این کتاب هموار کرده‌اند، به‌ویژه از: آقایان نیکنام حسینی، زر، سعید قاسمی، محمد جواد احمدی نیا، علی علی‌محمدی و خانم سحر ریزخنده.

ع.آ.

تهران، تابستان ۱۳۹۷